

לבעיות העם והמדינה

ישראל אלדד

בין מהפך למהפכה

א. לא יובל ולא חגיגות

בא אלי העורך בבקשה: "רצוי לי שמאמריך ישתלב בהרהוריני החגיגיים והאקטואליים", וכוונתו לגליון לקראת חג העצמאות לשלושים שנה למדינת ישראל. וברצוני הייתי נענה לו, אילו ידעתי כיצד מחברים שני אלה, "חגיגיים" ו"אקטואליים", כי הנה אם אכתוב הרהורים חגיגיים, ממילא לא יהיו אקטואליים, ואם אכתוב אקטואליים, איכה יהיו חגיגיים? זאת וגם זאת:

מספר זה "שלושים שנה" מהו בלשונו העברית? יש מספרים משמעותיים בתרבות שלנו. בראש וראשונה: שבע, וממנו גם היובל, לאחר שבע שמיטות — שנת החמישים. אין ייחוד במספר "עגול", כי אם עגול הרי יש צידוק גם לכל סיפורה שסופה אפס, ולא הוא דין היובל, כי יובל הוא בעל תוכן ולא בעל אפס. מכיוון שבשנת היובל מתרחש משהו, ובמפורש מתרחשת בו מהפכה ולא מהפך, משתנים סדרי חיים וחברה, אם כי במתוכנן מראש (מכל מקום, על פי הראוי), ממילא זו שנה חגיגית. מה שאין כן לגבי אותה ספירה מתימאטית גרידא, שאין בה שום סיבה לעשיית חשבון בשנת ה-30 יותר מאשר בשנת ה-31. המספר אינו מעלה ואינו מוריד לגבי סקירה כוללת. נאחזים בלוח ובאפס. מבחינה זו הלוח העברי הוא משמעותי יותר מהלוח הנוצרי שהתאזרה אצלנו (ומכונה התאריך "האזרחי"): השנה היא מראש השנה, בו יכתבון ויחתמו, בו נגזר דינו של אדם, בו נערכים מעשיו וכו' וכו'. מכל זה אין זכר בראש השנה הנוצרי או האזרחי, שאין בו שום עניין של עשיית דין וחשבון. אולי חשבון, ודאי לא דין.

ולכשיתחולל אצלנו השינוי האמיתי שיהיה בגדר מהפכה ולא מהפך, אין ספק שנתחיל לספור לפי שמיטות ויובלות, כששנות שמיטה ושנות יובל תהיינה בעלות משמעות של ממש, תוך מימוש תוכנו, גם כלכלי וגם חברתי, של מושג הגאולה, גאולה כתהליך מתמיד, ולעולם לא-פופי; כי אין סופיות אלא סוף החיים, מכל מקום אף שיבה אל גן-העדן משמעותה — הקץ להיסטוריה.

אילו היתה הקמת המדינה עברית במלואה, ולא כפי שהיתה "מזרחית" ולא "פרי עץ הדר למהדין", היינו מתחילים לספור על פי שבע-שבע שנים ומתכננים את הסדרים כולם, בכלכלה, בכל תכנון, ואף במחזורי חילופי מוסדות, ועל-פיו גם שנת החמישים בתכנון הרחוק לאחר שבע שמיטות. אך מכיוון שלא כך ארע, ולא ארע מטעמים היסטוריים עמוקים

נתן מארק עצמאות

א.

סבל עמי

תרפה.

שואה.

סבל בתבל ומלואה,

מכה.

מגדה.

מרדך.

צפה לישע

מן כחם ומן אדם...

קנה:

יבוא היום.

תבר גם לו תוכות

לחיות חיים באותו.

כקאות לעם עובד את אדמתו

במכורתו

ולכל סביביו שוחר שלום —

אך תקותו פרתה.

נגזזה פחלום.

ב.

רק תבנים ותאבות

אשר שקמו התרבות

תוך שיר ולב ריקן.

רצח"ל האומתן

אשר הפיל תחית

בנים.

ביבשה.

ובחזית.

על האויב שהשתחץ

פי עד עלות היום

אותנו ימחץ.

יכרת מאם —

רק הם

גלו מעם עמי

תרפת עלוב ורך

אשר בתסדי זרים היה קים:

רק הם הנחילו לנו באש ודם

את המפת:

במקום ככלי חסות.

חיים של עצמאות

לעולמי צד.

בגולה, מאי 1948

(גם מאתיים שנות אימנסיפציה ויציאה אל הגויים הם כבר בגדר "עמוקים", מכל מקום פועלים חזק), המיספור העשרוני, המאתימטי, עד כדי מיכאניות, שולט בכל, גם במה שאין שום הכרח ויתרון בשלטונו.

על כן דומני, שלא היה שום צידוק לא לחגיגות מיוחדות לרגל שלושים שנה (בדיק!) לעצמאות ישראל ולא לסיכומים מיוחדים ומלאכותיים, אלמלא —

אלמלא התרחש בשנה זו ה"מהפך" שהוא שהעניק לשנה זו משמעות, מכל מקום אמור היה, או עדיין אמור הוא להעניק לה משמעות מעבר לסחמיות של סיפרה שאפס בטופה. ומה משמעותה, בעצם, של המילה "מהפך" שבפינו? האם כינוי זה, שכונו בו תוצאות הבחירות לכנסת התשיעית, ובעקבותיהן העברת ראשות הממשלה בישראל לידי אחד מבחירי תלמידיו של זאב ז'בוטינסקי, היש לו תקדים כלשהו בלשון, או שמא הוא חידוש לשוני מחידושים שהזמן והצורך גרמוהו, כשבאו לבטא את מה שארע או מה שנדמה היה שארע, וזה היה יותר משינוי אך פחות ממהפכה, ובאו וקיצצו את הה"א הסופית, ויצא המהפך הזה...

וכבר אני גבוך ואינני יודע איזה סימן מסימני הפיסוק לשים בסוף אותו משפט ארוך ומסובך. האם לשים אחרי "המהפך" הוזה נקודה, סוף פסוק, פשיטא, או שמא מתחייב סימן שאלה גדול, אתמהה...

ב. האכזב מהמהפך

(... ולא אכזבה ממהפכה שלא היתה)

וכדי שבכל זאת למלא אחר בקשתו של העורך, לגבי החגיגות והאקטואליות, אפתח ב"אקטואליות" על מנת לפייס ב"חגיגות", משמע: אקטואליות וככל זאת (וזה משמעותה של ה"וואו" המחברת להיפוך) בחגיגות.

ואין צריך לאמר, שכאשר דברים אלה נכתבים, סוף אדר א' תשל"ח, "אקטואליות" פירושה אכזב גדול ומר ועצוב, ורק צבועים וחנפים או אינטרסנטים-נהגים-הנאה-של-רגע, יתעלמו מאמת זו. אדרבא, כי מי שליכו (ולא רק גופו) קרוב יותר לעניין, שלמענו ובשמו נעשה המהפך, כואב יותר את כאב האכזב והוא חרד יותר; חרד לא לכשלון פלוני או לכשלונו של פלוני, כי אם לעניין כולו, שהרי לא לחילופי אישים בלבד קיוו המקווים, כי אם לחילופי שיטה, דרך, אורחות מדינה וחיים, אם לא למעלה מזה ועמוק מזה, לחילופי כיוון; כאשר אם עד להקמת המדינה עוד ניסו לטעון, שבעצם המטרה משותפת לכולם ורק לגבי הדרכים להגשמתה יש חילוקי דעות, נעשה לאחר מכן ברור, שיש כאן יותר מזה.

היום האכזב גלוי ויהיו אשר יהיו טעמיו ודגשיו, מעמקיו או רידודו, העצב שבעטיו או השמחה לאיד שבמחנה היריב. ודומני שלא אטעה אם אייחס שמחה זו רק למעטים, ליריבים אינטרסנטים או אויבים דוגמאטיים בלבד, כי גם רבים מקרב אלה שלא הצביעו בעד "הליכוד", רצו בהצלחתו, בכל לבם היהודי-רצו בהצלחתו, כי רק מעטים היו שלא הבינו כי חייב לחול מפנה. והיתה במדינה אוירה פאטריוטית אמתית, כמעט כוללת, למחרת הבחירות וציפיה במיטב הרצון ואף הנכונות. בפשטות וגדלות הלשון העברית: שעת-רצון היתה. צירוף נאה וחזק של מימד הזמן ומימד הנפש — השעה של הרצון ולא הרצון של הזמן. אפשר היה להשליט את הנפש על הזמן ולהוליכו לאן שצריך, בקצב שצריך. החשבון המתמאטי אמנם טען, של"ליכוד" אין רוב מוחלט בכנסת, ו"הליכוד" עצמו אינו זהה עדיין עם "חרות" וצריך קואליציות ופשרות ורוב וכו' וכו', אך רק עיוור-צבעים, חרש-צלילים,

חסר-לב, שבוי-מחשבים או שבוי-דימוקרטיה-מיכניסטית, לא הרגיש, לא הבחין, לא תפס שבעם כולו אשר כאן, ברובו הגדול יותר מהרוב של המצביעים, התעוררו אלמנטים של רצון ונכונות מעבר למסגרות מפלגתיות וחשבונות של כך וכך צירים לסיעה זו וזו. העם רצה במנהיג, (בי"ת שוואה) היה זקוק למנהיג, (למ"ד שוואה) וברצון היו גם רבים מיירבים או ספקנים "פותרים" את האות בית, "פותרים" את הלמד, ורואים במנחם בגין את המנהיג, כי זקוקים אנו בתקופה זו למנהיג בה"א הידיעה, לא רק לעם שבמדינה, כי אם גם לעם בכלל, גם לזה שבגולה. היה אימון גדול, ואילו דרש האיש יפוי כוח מהעם להרכיב ממשלה ולבנות שלטון לא על דרך הקנוניות והסחר-מכר הרגיל עם מפלגות וסיעות, תוך כדי ויתורים הפוגעים לפעמים גם בעקרונות כי אם על דרך הגדלות והמבחר האיכותי, העם היה מקבל זאת בשמחה והערצה. היום יודעים במערך, ששום דבר לא סייע לנצחון "ליכוד" יותר מאותה הפחדה שהפחידו בה את הבוחר: "בגין רוצה להיות שליט סמכותי, תקיף". זה בדיוק מה שהעם רצה, מעבר לקווים שבמדיניות. וגם מי שמיסודו או מחינוכו לא היה להוט דווקא אחר ארץ ישראל שלמה, אילו נתגלה בגין כמנהיג סמכותי של העם והארץ, הם היו "סולחים" לו בסופו של דבר גם אי-ידיעה לתכתיבי סאדאט וקארטר... למה לא? אם אפשר? וכי הם זוללי ארץ-ישראל, חלילה? אלא מאי? הם חששו שאי-אפשר. שנית, הם חרדו להתפוררות החברה היהודית, התפוררות כלכלית, חברתית, תרבותית, וראו באלה את העיקר שיקבע גם את עתיד העלייה לארץ וגם את גורל "ישראל" שבחלקה של הארץ.

אפשר היה, איפוא, ללכת בשתי דרכים: או להגשים מיד את המובטח ואת המונח ביסוד התנועה הלאומית המדינית: הטלת ריבונות ישראלית מלאה על ארץ ישראל שבידי ישראל ולבצע במהירות ובתקיפות את מבצע מילואה של הארץ הזאת בערים ובכפרים, על אף ההתנגדות מבחוץ, שבשלב זה ודאי לא היתה מביאה לידי מלחמה, באשר אין האויבים מוכנים לה בתנאים הגיאופוליטיים של עכשיו, ואף אם זה היה מחייב הידוק התגורה, גם את זאת ולמען אותו כטחון הביצוע של המדיניות, העם היה מוכן לקבלו. אדרבא, היה עובר רוח של טיהור. בכך היה המנהיג מטיב עם העם, כי היה מטיב את העם, או ליתר דיוק: היה מפיק מן העם את היסודות הטובים שבו, שבכל אחד שבו, גם בזה השנוב היום, "המצפף" היום על הכל.

או שאפשר היה ללכת בדרך אחרת: לזכות באימון מלא של העם על ידי חיזוקו החברתי, המוסרי, על דרך מופת מלמעלה וע"י דרכי מימשל השונות מדרכי קודמותיה — יש מנהיג לבירה, יש קברניט לספינה! ולאחר חיזוק זה בתחומי החיים הפנימיים, התרבותיים, המימשליים, לעמוד ביתר תוקף בחזית החיצונית הקשה.

האכזב העמוק והמכאיב בא מפני שהמנהיגות לא נתגלתה כמעט בשום תחום. העם לא נתבע לתת למשכן, לשום משכן, על כן הוא ממשיך לתת לעגל, לכל עגל, כי המנהיג נרתע. ממש כמו אז, במעשי אותו עגל ראשון.

ג האיש, השיטה או העם?

אכן, דרך קלה ביותר, היא האשמת האיש: אולי באה הצלחתו של בגין מאוחר מדי? אולי לא דומה הנהגת מדינה לפיקוד על מחזרת? אך הרי הוכיח את כוח עמידתו הארוכה באופוזיציה, הוכיח את ביגתו המדינית בביקורתו הנוקבת (ופשוטו כמשמעו ולא כמליצה) את דרכי השלטון הקודם, ביחוד את דרכו במדיניות החוץ והבטחון? בגין קבע כקו מנחה

מרכזי ובלעדי למדיניות החוץ שלו : המטרה העליונה היא השגת השלום, ואין צריך לאמר שלא בנוסח "היוג", משמע, ודאי לא על חשבון בטחון ישראל חלילה, אך ממילא ברור : ברגע שמתרחש ההיפך האיראני-מהגדרת גאולת ישראל על כל הכרוך בה כמטרה מרכזית אל השלום כמטרה מרכזית, משתנית כל הפרספקטיבה. מעידה על כך גם אותה הערה עצובה-עדי-טראגית על רצונו, שייכתב על המצבה שלו, "הוא עבד למען השלום". בין אם זו הערה אפולוגטית, מתנצלת, מבקשת שוב ושוב להוכיח שאין הוא כפי שמציירים אותו שואף קרבות, מחרחר מלחמות, ולהוציא מלחמת הקודש לגירוש הבריטים מן הארץ למען הקמת המדינה, לא חשב על מלחמה יזומה לשחרור ארץ ישראל, אלא אם כן נאלץ לכך על ידי האוייב התוקפן, בין אם זו מסקנה כנה ועצובה אף היא, שאכן עייף העם ממלחמות ואסור להביאו למלחמות נוספות, אם יש סיכוי להימנע מהן על ידי ויתורים ולוא גם מפליגים. אולי מי שזכה בכתר מחסל השלטון הבריטי בארץ, רוצה גם לזכות באהבת העם כמי שהביא את השלום המיוחל ? אין זה חטא, אם-כי לעתים זו חולשה. דוד המלך השאיר את כל תהילת השלום לבנו, גם אם נאלץ לשלם בעד זה את מחיר אי-בניית בית המקדש, באשר הרבה דמים שפר; וקיבל על עצמו את הדבר ובלבד לשחרר את הארץ על כל מרחביה. בכותרים רבים זכה, יתא איפוא כתר השלום על ראש שלמה בנו. רובי מלחמות דוד לא מלחמות מגן היו. מכמה מהן יכול היה להימנע ובכך היה מניח לעם בימיו. אך אילו עשה כן לא היה מותיר מלכות לדורות הבאים, ומי יודע היכן היו ניטשות המערכות בימי שלמה ואם היה זה עומד בהן. יש מחיר לכל זכייה. אלהים לבדו הוא גם אל נקמות, גם איש מלחמה; גם מלך השלום. אפילו מלך המשיח — בהגדרת הרמב"ם — ילחם מלחמות ישראל עד שינצח את כל האויבים. וכל זה לא אמרתי, אלא כדי שיהיה ברור, שכמיהת שלום זו, שוודאי כמיהה כשרה ומובנת היא, אינה יכולה למצוא צידוק לעצמה במסורת הדרך לגאולת ישראל, לפני גאולת ישראל השלמה, וודאי לא על חשבון גאולת ישראל השלמה, על חשבון שחרורם של חלקי ארץ ישראל, ואין צריך לאמר שלום, במחיר נסיגה משטחי ארץ ישראל שלא מתוך כפייה שכתבוסה צבאית, חלילה. לא רק "שתי גדות לירדן" היה שיר פוליטי ולא סתם מזמור, כי אם גם "למות או לכבוש את ההר" היה בעל משמעות גיאופוליטית וטופוגראפית ממש ולא מליצה, וההר הוא הר הבית וההר הוא יהודה ושומרון, השולטים על הבקעות ועל העמקים ועל השפלה, והצו וההלכה היו לכבוש.

בשנות השלושים כבר החלו לתפוש את יתרון האוייב היושב במרכז ועל מרומיה של הארץ ולא הצלחנו לחדור לשם. עקרונית ומוסרית לא היה שום פסול ברצון או בהכנות (שלבגין היה חלק גדול בהן) לכבוש את הארץ פשוטו כמשמעו, ללא חשש של האשמה במיליטאריזם או בשלילת השלום. לאהבה לארץ ישראל חינוכו ככל תנועות הנוער הציוניות, תוך נכונות לעלייה, להתיישבות, להגנה עליה. חינוך לכיבוש הארץ, לשחרורה במלחמה היה מיוחד לבית"ר, וללא כל נימה וצורך להתנצל על כך. מותר וקדוש המעש. תנועת שחרור לאומית אקטיביסטית איננה מתנצלת על מלחמותיה בצורך התגוננות, או הדיפת מתקיפים; היא מחנכת להתקפה, לכיבוש, לשחרור, על כל פנים כך למדנו.

אבל נניח לו, ליסוד זה מיסודות השיטה האיראנית והחינוכית ממנה צמחנו, ממנה צמח מנחם בגין, נניח ליסוד הצבאי, הכיבושי, אף על פי שהיום לא מדובר כלל ולא נדרש על ידי איש לצאת למלחמת כיבוש על אותו חלק ארץ, שלכל הדעות שייך לארץ ישראל, עבר הירדן המזרחי (לבגין, יש ספיקות לגבי זכותנו על פניו) המדובר הוא בזכות החזקה מלאה של שטחים שנכבשו כבר על ידי ישראל; ולמרבית הפרדוקס, שעוד ידובר בו הלה, על ידי

ממשלות ומפלגות ומנהיגים שמעולם לא דגלו בתורת הכיבוש הצבאי. נניח לצד זה ונעבור ממנו ליסוד שני שהיה מקודש על האסכולה ה'בוטינסקאית', ועמוק מזה על האסכולה של הציונות המדינית: עקרון הפרימאט המדיני על גבי המעשי; לא חלילה, כפי שהלעיוז מלעיוזים על הרצל ועל ז'בוטינסקי, כהתנגדות לדרך המעשה ההתישבותי, כי אם אדרבא, כתנאי לו. הריבונות המאפשרת קולוניזציה.

הבו לנו צ'ארטר — בפי הרצל. להגשים את הצהרת בלפור, את המנדט, משטר קולוני-זטורי — בפי ז'בוטינסקי. מי שהשלטון בידו מגשים את הצו הציוני של ישוב הארץ בדרך ממלכתית. לא בהסוואה כבימי הטורקים, לא על ידי קניות אדמות פרטיות כבימי המאנדט. כי אם — ובעיקר — על אדמות ממשלתיות נרחבות, ובגלוי ובזכות. לא בסלקטיביות של מעטים כי אם בהעלאת המונים כצורך העם וכצורך בניין הארץ.

עכשיו יש יותר מצ'ארטר, יותר מהצהרת בלפור, עכשיו מכוח מדינה, עכשיו מעשה מדינה על בסיס זכות היסטורית ובכוח החזקה בפועל ללא צורך כיבוש. עכשיו קיימת סיטואציה, שאף בדמיון החזוני לא העלו על דעתם הרצל וז'בוטינסקי: מדינת ישראל שלטת בפועל על חלקי ארץ ישראל ולא נותר לה אלא לתבוע מעצמה להגשים את "המאנדט", בפשטות: להטיל ריבונות ישראל. יותר מזה: בראש ממשלת ישראל עומדים לא עוד אנשי הציונות המעשית, הלא-מדינית, חסרת המעוף והעוז והשכל המדיני ותודעת הזכות האלמנטרית של "כולה שלי". בראש ממשלת ישראל המחזיקה בידיה את ארץ ישראל המערבית עומד מי שגרס ומי שהגשים נגד הבריטים ציונות צבאית; והנה התרחשו דברים דמוניים עדי-לא-יאומן: ראשי ציונות מעשית הפעילו כלים מדיניים וצבאיים וכבשו חלקים נוספים של ארץ ישראל —

ומנחם בגין, שקיבל ירושה צבאית ומדינית זו מידי ציונים מעשיים, אינו מפעיל אל"ף ב"ת זה שבדמו, שבנפשו, שבשכלו, שבתביעותיו: אינו מחיל ריבונות ישראל בפשטות אף על יהודה ושומרון, שהן עיקרה של ארץ ישראל.

מה התרחש כאן? חילופי שלטון או גם חילופי...אופי? לאחר שציונים "מעשיים" נעשו מדינאים וכובשים, שמא נעשה מנחם בגין ציוני... "מעשי"? אם בן-גוריון ואשכול וגולדה מאיר נעשו כובשים ומספחים (והרי הם סיפחו שטחים מאז תש"ח), שמא יתחיל מנחם בגין להנחיל, תלם אחר תלם, לא חשוב הסטטוס המדיני, הוא יבוא אתר-כך, תחילה עובדות, אחר כך הכרזות ממלכתיות?

גם זה לא? גם זה בהיסוס ובהסתר ותוך מאבקים פנימה וחוצה? מה קרה פה? והרי אין להניח אי-רצון אישי, חולשה אישית? וודאי שלדעתו אי-אפשר אי-אפשר. יש לתצים, יש איומים.

ואני דן בצדדים עקרוניים, מהותיים, ולא במהלכים הטקטיים, במשגים הטקטיים הגלויים והחפוזים. אני דן בשאלה היסודית, באי-החלת הריבונות, בפתיחת פתח להתעצמות "פלשתינאית" דרך פרוזדור האבטונומיה, שהיא עיוות החשיבה ה'בוטינסקאית' על זכויות לערבים בריבונות ישראל "בשתי גדות ירדני"; אני דן באפשרות הכנסתה של ממלכת רבת-עמון גם למערב הירדן כ"רע במיעוטו", ששר החוץ מדבר עליה וודאי לא בניגוד לרצונו ונכונותו של ראש הממשלה.

ואולי באמת אי-אפשר להשיג יותר? אולי אין כאן חולשה של מנחם בגין, לא טעות. לא חולשה, לא סחרור גבהים, כי אם כורת המציאות? אם כך, מורי ורבותי וחברי מכל האסכולה ה'בוטינסקאית', שמא כולנו טעינו כל איתנו

השניים ? זו השאלה המכריעה להערכה היסטורית של הציונות על משגיה, על מחורליה, על שיטותיה. כמי שהוגה בתולדות הציונות ומלמד אותן, אני חייב לאור בסיון ראשון זה, מבחן ראשון זה של ציונות מדינית בשלטון, לשאול שאלה חמורה, או לבדוק ריבזיה זו.

ד. ריבזיה של הריבזיוניזם ?

אם מנחם בגין, שהוא מבחירי האסכולה ה"בוטינסקאית", אם הוא נאמן לשיטה ולא חלשה דעתו ולא גבה לבו ולא שגה שגיאות חמורות, כי אם פעל וממשיך לפעול על פי הנסיבות הקיימות, והללו אינן מאפשרות לנסות ללכת בדרך לה הטיפה אסכולה זו כל השנים, אין מפלט מן המסקנה: הביקורת ה"בוטינסקאית" לגבי הקו הכללי של וייצמן, ביקורת זו, משמע הריבזיה והריבזיוניזם לא צדקו איפוא בעבר וצדקו וייצמן ובן-גוריון, וצדקה הציונות ה"מעשית" במרכאות, ואולי באמת בלי מרכאות, כי אכן מעשית היתה ? שהרי לפנינו עתה מבחן ראשון של שלטון בידי ציוני הרצלואני, ה"בוטינסקאי" ואין שיטתם מופעלת באותו נימוק ממש של וייצמן, שאין התנאים כשרים לכך.

כוונתי, כאמור, לקו היסודי של הציונות המעשית ולא למשגים טקטיים או לחטאים, כהנה וכהנה אתה מוצא בכל תנועה מדינית. כוונתי לאותו קו אשר טען בתקופת "הבית הלאומי": אנו מסכימים למטרה המדינית של הציונות, אלא מאי ? דרך ההגשמה צמודה למציאות, ומציאות בחלקה ישנה בחלקה יוצרים אותה בהתאם לאפשר, ומבחינה ציונית מציאות שיש ליוצרה, ושהיא גם חלק מהמטרה וגם דרך למטרה, הן העלייה וההתיישבות בנסיבות הקיימות, ובהימנעות מסיכונים. להפליג בתביעות פירושו של דבר לא להשיג כלום או חמור מזה: לסכן את "היש הקיים" משמע לערער את הבסיסים שמהם נוכל להתקדם בבוא השעה. חזון — למועד, וטרם בא המועד למדינה, לצבאיות, למרד, להתפ- שטות וכו' וכו'. הרי אף דוד בן-גוריון, כשהסכים לראשונה לתוכנית חלוקת הארץ בשנת 1937 נגד דעת רבים וחשובים אף מבין חבריו (ברל כצנלסון, גולדה מאיר), טען שיש לקבל מה שניתן כבסיס להתפשטות בעוד עשרים וחמש שנה. ואף על עבר הירדן המזרחי לא פסקו לדבר בשנות השלושים ארלוזורוב, ובן-גוריון, וכשדברים אלה נכתבים מן הראוי להוסיף: אף על הליטאני כגבולנו הצפוני דיבר בן-גוריון. אלא מאי ? הם לגלגו על השיר "שתי גדות לירדן" ולהכרזות ולטיעונים הפומביים על המולדת השלמה.

כל זה היה במעמקים, המשך הוויכוח בין הרצל וחז"צ ואוישיסקין. הם — אנשי הציונות המעשית, המפא"ית, לגלגו על שירי הצבאיות והכיבוש, ואנחנו לעגנו לשיר הקק"ל, "דונם פה, דונם שם". ה"בוטינסקי" הוא שהעלה מחדש את נס הציונות של הרצל ונורדוי.

והנה עתה כשניתן לראשונה השלטון לאיש-האסכולה ההרצלואנית-ה"בוטינסקאית" ונית- נה הוזמנות להוכיח צדקתה של דרך זו, שיטה זו אינה מופעלת ובפועל הולכת ממשלת המהפך בדרך ההמשפיות לשיטת וייצמן (הכוונה עדיין לחיים וייצמן) ובן-גוריון. קשה, איפוא, לטעון לצידוק הממשלה הנוכחית בנימוקים של: "מציאות קשה", "יש לחצים מדיניים" "צרכים כלכליים", מגבלות קואליציוניות (גם ב.ג. טען ב-1946, שהוא בעד המשך "המרי", אך אין רוב לדעתו... וב-1948 אף תבע להמשיך בהתקפה עד לירדן ולא זכה לרוב בממשלה). קשה לטעון כך, מפני שזו היתה תמיד טענתם של האנטי-ריבזיוניס- טים. ודאי שאז לא היו לחצי נפס כמו היום ולא היתה עייפות עם מלחמות כמו היום, וגם לא היו שפע ונוחות חיים נוסח מערב כמו היום...

אבל גם לא היתה מדינה ולא היה צה"ל. היתה ציונות כתנועה מפורזת בעולם ובסיס

מצומצם לה בארץ ומיעוט יהודים בארץ, ובעלי ברית או לא יותר מאשר היום, וחזית נגד ערבים היתה נגד אנגלים, ונגד גרמנים, וחזית נגד יהודים לא-ציונים ואנטי-ציונים פיי-כמה. מאשר היום, ובאמת צריך היה להיאבק על כל סרטיפיקט ועל כל דונם אדמה. וגם בקרב המחנה הציוני היו "יונים" בלשוננו — "ברית שלום", ויצמניסטים, אחד-העמים-טים, חסידי-דו-לאומיות. לא פשוט, לא, לגמרי "לא פשוט". קרוב לוודאי שגם היום "לא פשוט" ואף "קשה", "קשה מאוד", אבל ללא שום דמיון לצימצום הבסיס של הימים ההם, לקשיים של הימים ההם. ואחרי ככלות הכל — ציונות מעשית זו, שכה לחמנו בה בשצף קצף ובנימוקי הגיון ובלהט לבבות ובכוח אמונה, סוף-סוף גם עשתה משהו, ויותר ממהשוו, בשיטות שלה שהיו בשעתן פסולות בעינינו. באביב תש"ח הכריע בן-גוריון להקמת מדינה למרות הלחץ האולימפיטיבי מצד ארה"ב, הקונגרס והפנטגון, ושל טרומן עצמו, שלא להקים אותה, למרות ה"יונים" הרבות במחנהו ובמינהלת העם, וגם צבא הקים למרות מלחמתו ב"מיליטאריזם" של ז'בוטינסקי, ואף הרחיב את גבולות ישראל במלחמת השחרור, ומילא ערים ושטחים רבים בארץ בתנופה רבה. אלו הן אצטות היסטוריות, שמבחינת העוצמה של עובדותיהן ומעבר לתיאוריות, רק מלחמתה של המתתת יכולה להתייצב כשוות-ערך, כשוות-משקל מבחינת תרומתה לתחיית ישראל.

ודאי שאנו שבים וטוענים שבאחור קיבל ב.ג. את יסודות התורה הז'בוטינסקאית לממלכתיות, לצבאיות, לכוח לאמר 'לא' לגדולים, להעלאת הפנים, כמעט איבאקואציה מארצות המזרח, ובאחור מחריד, גורלי בשביל מיליונים היהודים באירופה, שהצלתם הוחמזה. אבל הטיעון של מפא"י ושל כל הציונות הקונסטרוקטיבית ההיא (שאנחנו קראנו לה, "אופורטוניסטית"), היה: לפזל ט! בבוא השעה — המדינה, בבוא השעה — צבא, בבוא השעה — עלייה המונית, בבוא השעה — התפשטות, וכו'. וכו'. ב-1942 בן-גוריון מנסה תוכנית בילטמור-ירושלים ומעלה במפורש את הסיסמא — "תבנית נורדוי", אלא שמליונים הובלו כבר אז לאושוויץ, אך אולי צדקו המעשיים — הריאליסטים? אולי באמת אי-אפשר היה לפני כן, וההוכחה: כשאפשר היה — עשו, והרבה עשו... התנועה הלאומית לא הועמדה במבחן הביצוע אלא היום.

על כן שמא חייבים להסיק:

אם בגין היום איננו טועה ואיננו סוטה, אלא פועל בכורת "התנאים הקיימים" (שלדעתי, כאמור, טובים הם לנו ומוצקים הרבה יותר מאשר היו בשנות העשרים והשלושים בקום הריביוניזם הביקורתי-התאורטי ובקום המתתרת העומה מספרית אך המעשית), שמא הוא חייב לערוך ריביויה של הריביויה הז'בוטינסקאית, אם לא לאמר: הוא חייב לבקש פליחה מציונות מעשית זו, שכה הרבינו, שכה הקשינו לתקוף אותה, בהפריכנו טיעון של "תנאים קיימים", כתובענו להטיל את רצון הציונות וכורח הציונות על "התנאים הקשים", גם בשם היעילות של הדרך המדינית הגלויה והתקיפה, גם בשם הסכנה שבהחמצת הודמנויות?

היום אפשר לאמר בדאות: הצלת חלק ניכר מבין ששת מיליון יהודי אירופה הוחמזה, ולציונות האילבולוציונית וה"פסיבדו ריאליסטית" נוסח ויצמן בן-גוריון יש חלק בכך. ואל איחור לאומי-דימוגרפי זה אפשר להוסיף גם איחור לאומי-גיאוגרפי: גם עבה-י הוחמץ. נוצרה עובדה של מדינה ו"אומה" ירדנית. יתר-על-כן: אנחנו תומכים במדינה זו, מבקשים לחזקה על ידי צירופי חלקים מהמערב, או על ידי מתן מעמד לה במערב הירדן, מכל מקום מומן השלמנו עם עובדתה. משמע יש דברים שבהצלת עם או בשחרור חבלי

ארץ, שאפשר להמציא בשיטה זו של התפשרות עם מציאות, וזה בדיוק מה שצפוי היום לגבי יהודה ושומרון. ומי יודע אם כבר לא הוחמצה השעה ההיסטורית, אם למחרת "ששת הימים" אם למחרת ה"מהפך", שהפך בסופו של דבר כסאות ואנשים ולא הפך שיטה, ולא הפך "שטחים מוחזקים" לישראל לכל דבר על ידי קביעת עובדות מדיניות שאין מהן חזרה, ודא: לא על דרך הסכמה.

כיום, על רקע המתרחש, מי יודע אם אין להטיל עוד ספק בכך אם אמנם התנועה הלאומית על כל גווניה ומסגרותיה היתה פועלת בתש"ח יותר טוב מאשר בן-גוריון והייתה מעיזה לקבוע עובדות טריטוריאליזם מעבר למה שהוסכם בזירה הבינלאומית. בן-גוריון, שהיה פרגמטי מאוד, לא הרבה להתבסס על חוקים וחוזים בינלאומיים, ומידר מאד לטשטש את זכר ה-29 בנובמבר וכל מה שנתחייב ממנו, תוך ניצול הפרתו על ידי הערבים, ולא הרבה להטריח בכל פגישותיו ומסעיו את היועצים המשפטיים. הנימוקים לא-יישום היעדים הלאומיים ברוח התורה ה'בוטינסקאית', כפי שהם מובאים כיום ע"י ממשלת המהפך, מזכירים לנו את כל הנימוקולוגיה "הריאליסטית-מעשית" של השיטה המפא"ית בעבר.

ה. ואפשרות עוד אחת

האפשרות השלישית והיא עשויה להיות עמוקה משתי קודמותיה וגם טראגית יותר, גורלית יותר, היא: לא בגין ועיפותיו וחולשותיו וסיתורו ושותפיו (מהם, כמו, דיין שלא נכפה עליו בתוקף אלקטוראלי) אשמים, וגם לא הציונות המדינית ההרצליאנית-בוטינסקאית אשמה. כי אם... העם היהודי. זהו העם, מה לעשות? וכבר זעק ויצמן (חיים) "עם ישראל אייכה?" ומשה רבנו אף אמר דברים חמורים יותר על הגוי הזה. ומה, שהושג זה המאבקים, מה שאפשר היה להפיק מהעם הזה. וגם מה שארע לעם באירופה אינו באשמת הגויים בלבד, והטלת אשמה על אנגליה וספריה "הלבנים" איננה מספקת, שהרי היום אין "ספרים לבנים" ואעפ"י כן העם איננו עולה. יש תירוץ לגבי בריה"מ: לא גותנים לצאת, אך אין שום תירוץ לגבי ארגנטינה האנטישמית והארצות האחרות. נניח שבגין יירתע מחתימה על הסכם עם סודאט שיהיה גרוע מההצעה שלו המרחיקה לכת, המעמיקה סגת, ולמען המצפון והדימוקראטיה יעמוד בפני העם כאן למשאל: שלום עם נסיגה כמעט מלאה או אי-נסיגה וסכנת מלחמה; לגמרי אין ודאות אם העם לא יכריע נגדו, ואין צריך לאמר שיימצא רוב. בממשלה נגדו ואף בראשותו של בן-אחיו של חיים ויצמן. ואם בתש"ח היה בגין בחוץ שסייע באימוץ ותביעותיו לבן-גוריון להתגבר על היונים המובהלות, אין לו היום "בגין" שכזה בחוץ, וכלפי המעטים שישנם, בגין איננו עושה כמעשה שעשה בן-גוריון בשעתו, בשלחו בסתר את אליעזר ליבנה לחזק את ידיו שלו, של בגין, שיגביר לחצו. מנחם בגין הנמצא בלחצים מבחוץ, אך גם בלחצים מאלמנטים מפא"יים בשרשם, באופיים, איננו עושה היום כמעשהו זה של בן-גוריון, איננו תובע מגאולה כהן ומשה שמיר וישראל אלדד והרב לוינגר ושמואל כץ להגביר לחצם עליו, כדי שיוכל לעמוד גם נגד קארטר גם נגד עזה ויצמן ויגאל ידין ואולי גם נגד משה דיין.

לא, אולי אף יחליט למסור את הנושא להחלטת "העם"; אך למרות (ואולי יותר נכון לאמר: בגלל) אהבתנו לעם, יש דברים שאין להניחם להכרעתו. האם לא ברור לו למנחם בגין, מפקד האצ"ל, תפקיד שהיה כמסתבר, חשוב יותר ומכריע יותר וגדול יותר מתפקיד ראש ממשלה, שאילו שאל אז את פי העם בארץ, לא היה זוכה לרוב למפא"י היה רוב, ליתר דיוק: למפא"יות היה רוב, ואין כוונתי בכך למובן שלילי שבמונח זה, כי אם לאותה

תכונה של גמישות, של הסתגלות מתוך מיטב הרצון, מתוך הערכת-יתר של כוח האויבים והערכת-המעטה של כוחותנו שלנו. אבל גם לאותה מפא"יות של "אחוז בזה וגם מזה אל תנח ירך", זה שורש הדו-קיום עם גלות וגלותיות.

יתירה מזאת: גם הקביעה העובדתית החמורה הזאת: העם היהודי בעצם איננו רוצה להיגאל, והא ראייה: הוא יכול לעלות במיליוני, ועולה בקושי באלפיו ולמרבח החרפה — יורד ברבותיו; גם קביעה זאת, אע"פ שאי-אפשר להפריך אותה, לא די בה כדי למשוך ידיים מהציונות. נניח שניתן היום לערוך משאל עם יהודי עולמי והרוב הוא בעד המדינה, כמובן (למה לא?), אך הוא נגד עלייה כחובה וכצורך, האם הנהגה ציונית תפסיד ותאמר: ניכנע לרוב? אדרבא: ככל שאין רוב לרעיון נכון, דרושה הנהגה תקיפה יותר, משוכנעת יותר, שדרכה נכונה למחר ולמחרתיים.

וביישום: ייתכן שיימצא היום רוב בעד נסיגה מיהודה ושומרון תמורת שלום, האם ייכנע לרוב זה מנחם בגין המשוכנע גם, שזו בגידה באדמת מולדת, גם בגידה בדמים שיישפכו בעקבות נסיגה זו? האם אין המצב דומה למצב בו הכריע להלחם בבריטים למרות הסיכון שהיה בכך לשוב ולמרות אי הדימוקרטיה שהיתה בהחלטתו זו? האמנם ילך הביתא לכתוב ספרו ויניח לאחד מיורשיו לבצע את האסון, במקום להנהיג את העם כנחוץ, כבכורה? ואחרון-אחרון בנושא זה: רוב העם נתן אימון במנחם בגין על דעת נאמנותו לעקרו-נות, ועל דעת הסיכון המלחמתי שבהעלאתו לשלטון, ודאי שלא היה זה רוב שיאליץ את בגין לדחות פיתויי השלום הכוזב נוסח סאדאת, יתר על כן: חולשת הלב הטבעית, הבשר-ודמית המובנת של כל אחד, שהוא עצמו או אהוב נפשו כמדים או ילבש מדים ביום קשה, שגם תניעו ביתר קלות לסמוך על בגין. ייתכן שאותו איש עצמו לא היה מצביע בעד "תכנית השלום" אילו הציע אותה רבין, אך הוא יצביע בעד אותו דבר עצמו, או אף חמור ממנו, אם המציע הוא בגין. האם מודע בגין לסכנת-יתר זו שבאימון שניתן בו? וחשוב מזה: האם מודע הוא גם לכוח שניתן בידו על ידי העם הזה הנענה למה שנתבע, למשכן או לעגל, על מנת שייטיב עם העם לא רק לשעה או ליום כי אם לדורות, מבלי שידאג לכך שלאחר מאה ועשרים שנה ייכתב על מצבתו שעבד למען השלום, ומוטב שייכתב שעבד למען גאולת העם והארץ, גאולה הכוללת את השלום בסופה ואין השלום המצטע כולל אותה.

1. בעיית "שניים ועוד שניים"

ויכוח יסודי וחרף התנהל בשעתו בין חיים ויצמן ושיטתו וזאב ז'בוטינסקי ושיטתו. ויכוח זה שניתן היום לסכמו סיכום דואליסטי כמעט סכיוופרני: המדינה קמה באמת מכוח הציונות האיבולוציונית של דונם פה ודונם שם, עוד עולה ועוד עולה, אך ששת מיליוני יהודי אירופה שלמענם הוקמה הציונות הושמדו בחלקם גם באשמתה של ציונות קונטריבולוציונית, סלקטיבית-איטית זו; רבים ודאי יודעים את ביטויי של ויצמן כלפי ז'בוטינסקי מיד בשלב הראשון של ויכוח עקרוני וגם טאקטי זה בקונגרס הי"ד, בשנת 1925:

"שלשום גשא כאן ז'בוטינסקי נאום מזהיר מבחינת אמנות הניצות, ואולם, יכול אדם להתחיל בזה ששניים ועוד שניים הם חמישה ולהסיק מזה מערכת מסקנות על טהרת ההגיון, אבל שניים ועוד שניים אינם חמישה, וזאת הטעות שלא השגיח בה ז'בוטינסקי".

כידוע, היו לו לחיים ויצמן דימויים ואניקדוטות ציוריים וחריפים מאד. וזה אחד המפורסמים אצלו. אך ספק אם הרבו לבדוק את הנסיבות והפרטים של דימוי חריף זה. גם אני לא זכרתי, אך טרחתי, חיפשתי ומצאתי, ודומני שיש עניין רב בימים אלה להעלות פרטי הוויכוח ואת הנמשל מהמשל המאתימאטי הנ"ל :

במרכז הטיעון ה'בוטינסקאי' בשנת 1925 — ראשית הריביוניזם — עמדה התיזה, שכל עשייה ציונית, אם לגבי המטרה ואם לגבי השלבים להגשמתה, צריכה להיעשות בשיטות מדיניות. הנה נוסדה נהלל, יצירה יפה. זה עלה כך וכך. אבל שיטה זו של קניית אדמות, גם יקרה מאד, גם איטית מאד, בומן שגברו הצורך והרצון לעלייה המונית, בייחוד כדי שניהפך מהר-מהר לרוב בארץ ; כי הנה שלשת רבעי אדמת ארץ ישראל הם ריקים מאדם ומעיבוד. את כל אלה יש להפקיע מיד ולהעבירם לידי מתיישבים יהודים עירוניים וכפריים. זו היתה ראשית תביעתו המרכזית של ז'בוטינסקי למשטר קולוניאטורי, שעל ממשלת המנדט להנהיגו, בהמשך נוסף המושג של "קיר הברזל", שמאחוריו יש לבצע מדיניות זו בכל מרחבי הארץ, ורק מאחוריו ניתן לעשות זאת, שהרי ז'בוטינסקי היה כידוע מן המעטים באותה שעה שלא האמין בהסכמה ערבית מרצון ואף כיבד אותם על כך.

נגד שיטת ז'בוטינסקי ויצמן את הממשל המאתימאטי שלו. על שיטה זו ועל החשבונות שעשה ז'בוטינסקי למען ביסוסה, ליגלג ויצמן, שלפיהם שניים ועוד שניים הם... חמישה. בדיקת הטכסטים ההיסטוריים של הוויכוח ההוא העלתה דבר מעניין ביותר, כי הנה זהו ההמשך הישיר של נאום ויצמן :

"...שניים ועוד שניים אינם חמישה ! וזוהי הטעות שלא השגיח בה ז'בוטינסקי, מה שאמר קל בדיוק מצניין על ארץ כרדוניה, למשל (הדגשה שלי י.א.). רודוניה היתה ארץ פנויה, לא היו לה אוכלוסים שלה, לא היתה זו ארץ עמוסת מסורת, זרמים היסטוריים אדירים. אנשים באו אליה השקיעו בה כספים. ססיל רודס קיבל מלווה גדול והקים טרוסט וחברת צ'ארטר. והנה כיום נמנית רודוניה בין קהל המדינות. ואילו היתה ארץ ישראל רודוניה, כי אן לא היה לז'בוטינסקי צורך להתווכח עם ההנהלה הציונית. אולם ארץ ישראל אינה רודוניה. שוב עוברת אגדה ברחוב היהודי, כי בא"י ישנו שטח עצום של קרקעות מדינה... ואין זה כך... הדיבורים על אפשרויותינו גורמים נזק רב לפוליטיקה שלנו, פוליטיקה היא — לרצות להשיג דבר אשר אפשר להגן עליו כעל דרישה צודקת לפני מצפון הציבור".

ולעניין תביעתו של ז'בוטינסקי לחידוש הלגיון העברי שיגן על המפעל הציוני, השיב המדען-המלומד, הפרופיסור האמפירי חיים ויצמן, תשובה מדעית שכזאת באותו נאום עצמו : "פעם עזרתי לז'בוטינסקי להקים את הלגיון. כיום הוזה דרישה זאת היא חסרת תועלת וגם מזיקה. ישועתנו תבוא ממקום אחר : בידידות אמיתית ובעבודה משותפת עם הערבים עלינו לפתוח את המזרח הקרוב לפני היוזמה היהודית. ארץ ישראל צריכה להיבנות מבלי אשר נפגע כחוט השערה בענייניהם הצודקים של הערבים. ארץ ישראל אינה רודוניה. גמצאים בה 600,000 ערבים אשר לגבי רגש הצדק של העולם יש להם ממש אותה הזכות להיות בא"י כמו שיש לנו הזכות להקים בה את ביתנו הלאומי. רק אם נלך בדרך זו יש לנו תקווה. כל השאר מעשה להמית".

(אני חוזר ומדגיש, הדברים נאמרו בשנת 1925 בין דמי 1921 לדמי 1929).
דיינו בכך. בשני תחומים אלה, בתחום ההשוואה עם רודויה ובתחום התקווה, על הסכמה עם הערבים כדרך היחידה להגשמת הציונות ולא בכוח צבאי ולא בקולוניזציה ממלכתית ולא ב"להטים", מוכח דו-הצורך מי היה פה איש מדע ומי חולם חלומות. פיקאנטית ביותר היא כמובן ההשוואה... לרודויה. רודויה ארץ ריקה על כן היא תהיה מדינה בין מהינות של האנגלים המיישבים כמובן, בעוד אשר ארץ ישראל נועדה לשני עמים וביתנו הלאומי יקום רק בהסכמת הערבים.

איפה רודויה היום ואיפה ישראל? מה על מולדתו של ססיל רודס ומה על הציונות?... על סמך כל מה שעבר עלינו ועל שתי הארצות האלו, אפשר כמובן לקום ולאמר בוודאות: לא ז'בוטינסקי הוא שטעה בחשבון, כי אם ויצמן, ה"שניים" של ויצמן פשוט לא היו "שניים", על כן התייבון שלו לא היה חיבור. הנתונים וגם המסקנות של ויצמן, הם שהיו מעשי להטים. הלהט של ז'בוטינסקי היה קר וחזק ומוצק כהגיון ברזל, ולעומתו הצינה והקור וישוב הדעת וחשבון הכיס והנתונים הפיסיקאליים והכימיים של ויצמן הם הם היו אחיות-עיניים.

אילו התנועה הציונית היתה הולכת לפי חישוביו של ז'בוטינסקי ייתכן מאוד, שכל ארץ ישראל ורוב עם ישראל היו מהווים את מדינת ישראל, כי יש להניח שהכלי הציוני שבידי ז'בוטינסקי היה מנוצל בהתאם לעקרונותיו ולא היה סוטה מהם על אף הקשיים ואולי דוקא בגלל הקשיים, כדי לגבור עליהם טרם יגברו עלינו.

ואני מוכן ליטול על עצמי סיכון נוסף בויכוח זה, שכנראה לא נסתים עדיין. בעניינים שבגיסטוריה ובפוליטיקה ובני-אדם אין כוחם של חוקים מאתימאטיים חלים כפשוטם. כבודם של המדעים המאתימאטיים והכימיים (והרי ויצמן כימאי היה עוד בטרם מונה זה קבל את משמעותו המשלח היום) במקומם מונח. במקומם ולא מעבר למקומם. בתולדות אדם ועם על כל תחומיהן, לא תמיד שניים ועוד שניים הם ארבעה. ולא כל "אחד" שווה לכל "אחד". וודאי אין זה מקרה שאותו הרצל שויצמן התייב באופוזיציה נגדו, הוא גם שאמר בביסוסה של הציונות שיש דברים שבאימפונדירבליה, שלא יישקלו ולא יימדו. לפי כל החישובים המאתימאטיים-הריאליסטיים מדינת ישראל לא יכלה לקום, כשם שגם עם ישראל לא יכול היה לפיהם להתקיים כלל. על כן שני חלוצים ועוד שני חלוצים היו יותר מארבעה מתישבים אנגליים ברודויה, ושני לוחמי מחתרת ועוד שני לוחמי מחתרת ציוניים היו יותר מארבעה, ואף יותר מארבעת אלפים ערבים או אנגלים. ברגע בו הציונות הפראגמטית הפכה להיות פרקמטיה, עניין של פרקמטיה, לקנות דונמים של מולדת, וציונות נעשתה סוכנות (של מי?) וערבים נעשו שותפים למולדת באשר הם. "עובדה קיימת". בארץ ו"מה אפשר לעשות", והם אף "צודקים", כדברי הנשיא, ואנגליה קיימת אימפריה קיימת ומה אפשר לעשות, ובלעדם אי אפשר — בו ברגע נחרץ דינם של מיליוני היהודים בעולם, בו ברגע נידונה גם הציונות הקונסטרקטיבית לכישלון, אלמלא באו לה דחפים קונסטרופליים מבחוץ ואגדות חיות מבפנים ושברו את כל הפיגומים הפגומים של איבולוציונית זו שלא בזמנה ושלא במקומה הנכון, כל הרכוש הקק"ל, והישובים שהוקמו על האדמה הקנוייה והרשומה בטאבו על פי קושאן כשר למהדרין או — וזה היינו הד — על פיצהצרת בלפור, על פי החלטת או"ם, על פי סעיפים 242 אף למיטב הפירושים, כל אלה-אם היו פיגומים לעלותם במ לחתמים, כובשים ומשחררים — נחא. אך אם מישוהו ראה בהם ממשות, בית, מעבר להיותם בסיס ופיגום, — הוא טעה, והטעה, היה לדון קישוט

ודאי שמאחורי הפרווה הקשה של שלושים שנות המדינה, יש עוצמה, גם שירה, גם יגון. גם יגון הוא מהספירות של הנפש. (אלהים ליגון בחרתנו, שם אלהים קרוי על היגון). רק הכעס אין בו חוד, הוא מחלל חג; אסור לכעוס בשבת ובחג, להיות עצוב מותר. בתנאי, כמובן, שעצב זה, כדבר אורי צבי, מביא אלי מעש קדוש ואכזר. ואשרי היגון המוליך לשלטון בתנאי שאין השלטון שוכח מוצאו וחשוב מזה: שוכח יעודו.

אמנם בהשוואה ליעוד, מה שהושג בשלושים השנים, רחוק מלהספיק. עדיין רובו של העם בגולה, רובה של הארץ בידי זרים או בידי שממה, רובו של עולם עדיין עויין (ומי יודע אם היסטוריון שבעתיד לא יראה במלחמות ישראל בימינו, כראות היסטוריון קדמון את ימי השופטים ואת המלחמות של אז, ככורת חינוכי של העם). אך ראייה זאת היא ב"אשמת" המתח המשיחי שבנו, שמעטים בעולם יודעים שכמותו, שבו גדולתנו ובו כאבנו. מי שינסה להשוות את שלושים השנים האלה עם מה שהשיגו בעולם עמים אחרים, רבים מאתנו, שלווים מאתנו, יאלץ לאמר עם כלעם, הגוי הראשון אשר ברכנו ב"מה טובו אהליך, יעקב". אי-עוד עם בעולם שתוך שלושים שנה גדלו בניו בארצו פי ששה? איזו מדינה, איזו מעצמה בעולם היתה עומדת בכך? נסו נא להכפיל את אוכלוסיות ארה"ב או בריה"מ פי ששה תוך שלושים שנה, וזאת בקליטה של יוצאי תרבויות שונות ומשונות, במאבק ללשון קדומה, תוך מלחמות מבית ומחוץ. אין תקדים לכך. על אף כל הצללים והכעסים, זה בגדר נס.

על אחת כמה וכמה אם אתה זוכר (ומן החובה לזכור בייחוד היום על רקע המהפך האמיתי או הקדומה, וזאת אמת גם אם לא תנעם לנו, אנשי האופוזיציה הלאומית) ששלושים שנה אלו שלטו במדינה אלה, שלא פסקנו מלהוקיעם כמגמדי החזון הלאומי, כמחניקי כוחות היצירה, כמעט כשוודדי המדינה ר"ל.

ומה רב הפתיון לעצום עיניים ולחלום: אם אלה ככה, מה היו פני המדינה אילו בראשה עמדו תלמידי הרצל ונורדוי וויבוטינסקי?

לא, חלילה, דברים אלה אינם נאמרים בלגלוג. למרות האכזבה שבשנת המהפך הראשונה מן הראוי לזכור סוף-סוף, שנסיון שלטוני היה לו למשטר הקודם מכל שנות התנועה וצינוניות וה"בית הלאומי". כל היגון היה שלנו, כל השלטון היה שלהם. וגם זאת, שאמנם בעשייתם בשטח רכשו את תמיכת העם, וללא תמיכת העם לא היו עושים בשטח מה שעשו. שהרי שוב ושוב מתאמתת אימרה מופלאה זו של חז"ל: נתבעים למשכן ונותנים, ונותנים לעגל ונותנים.

על כן:

חגיגות של "שישו בני מעי" — לא. חגיגות מחייבת. — כן. וחבל כמובן שראש הממשלה נסוג מהצעתו למצעד צבאי. מצעד צבאי מביע מציאות ומביע אחריות. צבא צועד אל משהו ואיננו חג במעגלי סרק (ריקודי חסידים גם הם במעגל כמובן, אך ראשיהם ולבוי תיהם כלפי מעלה או לספר התורה שבמרכז). חגי ישראל היו מופלאים גם מכוח שרשייתם וגם מכוח חיובים צירניים או צורות מחייבות, מה שאין כן כל אותה מבוכה ומבוקה של "חגי העצמאות" עד כה.

ועם כל מה שנאמר בראש רשימה זאת על העדר המשמעות שבמספר "שלושים" אצלנו, יש לחוג בתנאי: שתנתן המשמעות, שייחשפו שרשים קיימים אם כי חבויים, שיוברר לעם הוזה מה הדבר הזה כולו, מה אנו עושים פה בכלל, לדעת מאין אנו באים על מנת שנדע לאן אנו הולכים. וגם לדעת שלמרות הכל יש שרשים בעם ויש שרשים בארץ,

ולפגוש פגוש בדמות אחת, גם טראגית גם מגוחכת. סטיל רודס הקולוניאליסט הור באמת, שוכח לשבחים שבאלה מפיו של פרופיסור חיים ויצמן המתקדם כל כך, ההומאניסט, רודס זה גכשל. בסופו של דבר, לעינינו נראה כשלוננו. שם ברודויה המאטימטיקה פועלת, כי סטיל רודס ומתישביו לא היו שבי מולדת. מאטימטיקה שכזו גם דחפה מיליונים יהודים ליבשת אמריקה, לצפונה ולדרומה, ורק אחד מעיר ושניים ממשפחה עלו ארצה, ומעטים אלה הם שקבעו נגד כל החשבונות הגלויים. שניים מקישינייב ושניים מבבורויסק ושניים מנאלבקי ואחד מסובאלקי ואחד מברייסק היו יותר משמונה.

: והרי בימינו אלה ממש שוב עולים עלינו חכמי המיספרים כדי לקבוע בעזרתם את עתידנו ובעיקר — והמגמה הזאת בולטת — את הצורך לסגת מיהודה ושומרון, באשר יש שם כמיליון ערבים ואנחנו רק... שלושה מיליונים. ויש סטטיסטיקה איומה באמת על ילודה שלנו ושללהם, ויש מספרים מדאגים על עלייה יורדת וירידה עולה. וכמעט שאפשר על דרך הדימון הוויצמאני לקבוע: אצלנו, בשבילנו, שניים ועוד שניים הם — אף פחות מארבע. ואיש אל יעלה על דל מחשבתו, שאני בא לזלזל כמשקלם של מספרים ונתונים פסיים; ובאומרים שבהיסטוריה ובפוליטיקה שניים ועוד שניים ייתכן והיה גם... עשרים ושניים (אם הם צמודים ממש ולא מופרדים), ברור ממילא שללא השניים והשניים לא יהיה שום דבר. אך בתוספת נפש ורוח ואמונה ותחושה מלאה של צדק והכרח, הם בכל זאת יותר מארבעה. הציונות הוכיחה זאת יותר מכל.

ומכאן גם למסקנה לגבי עיקרו של דיון זה בעניין צדקתם של הזרמים בציונות על פי מה שהושג ועל פי מה שהופסד ולגבי העתיד לא פחות מאשר לגבי העבר. צדקה, הציונות המדינית שראתה בפנינה כלי לגאולת ישראל ורק ככלי ראה אותה הרצל. לא צדקה הציונות המדינית, אם היא ראתה במדינה את המטרה. הציונות המכונה מעשית (ואל נשכח שהציונות הלוחמת של המתחרות היתה מעשית ביותר), היתה צודקת כמלואה אילו הומן היה ברשותה ולא ברשות השטן האירופי או ברשות כוחות עוינים מתעצמים והולכים כאן. מה שניתן היה לעשות ב-1920, 1928 מול ונגד וגם עם הערבים כאן (ראה זנוויל בשנת 1920 — על תוכניתו לפינוי הערבים מהארץ), זאת כבר היה קשה יותר לעשות ב-1967 (טרונניו של בן-גוריון על אי-בריהתם אחרי מלחמת ששת הימים). אך קשה עוד יותר יהיה לעשותו בעוד עשר שנים, וכמעט שהוא אבוד לעד בעבר הירדן המזרחי. ואלמלא ניצל בן-גוריון את הרגע בשנים 1949—1950 לגבי פינוי המוני של יהודים מארצות המזרח) היה מתמצם והיינו פה מתצית ממה שאנו היום.

ז. וחגיגות מותנית

"והיכן החגיגות המובטחת?" שואל העורך, אולי גם מקוצר רוח ומקוצר יריעה. היא ישנה, אם כי חבויה. וכי לא מפיו של ראש בית"ר למדנו ושרנו "למען ההוד הנפתר?" הנהרות הגדולים שהם גבולות ההבטחה, הפרת והיאור, רחוקים, ואתנו מקרוב כמו במרכז החיים, ירקונים וקישונים והרבה נחלי אכזב, ואפילו זה הירדן השוקק, התוסס, המופלא, נעשה לנו גבול ואף הוא בסופן שאלה, "לצרכי בטחון" ולא עוד באמצע, כעמוד השדרה. וכשם שבכל שורה ושורה משירי ראש בית"ר היה ריאליוס, ממשות סלעית, פרוזה של חיים וצרכים ללא אשליות שוא, כך בכל שורה ושורה של פרוזה שלו מתנגנת הנפש; מלכות, מאחורי היספוטו של שופט, חמישתם הם יותר מחמשה.

והבטחון דרוש כרי שהארץ תיבנה ולא — כגירסה המסלפת וללא-הועיל — בניין הארץ... למען הבטחון, בדומה לתפיסה הפרברסטית של הציונות הקונטריבולוציונית, לפיה העם קיים בשביל המדינה ולא המדינה בשביל העם.

ואם זה הדבר שמשמיע לנו, שמוכיר לנו "גוש אימונים", הרי הוא ממלא בזה תפקיד היסטורי עמוק יותר מעצם ההיאחזות החלוצית ורבת הסבל ביהודה ושומרון ולוואי גם בסיני, ואם ה"ריביוניזם" — על כל מה שהסתעף ולא הסתאב ממנו לתנועות וארגונים — שקע איכשהו, כשם ששקעה הציונות ההרצליאנית עד שבא ז'בוטינסקי והחייה אותה, טוב שמונף דגל חדש-ישן והוא תקוע עמוק באדמה ובאומה.

יותר ממהפך דרושה לנו מהפכה שתינק מהמעמקים ולוואי שתבוא ללא ייסורים רבים מדי אם כי כנראה לא מיותרים. כל חגי ישראל צמחו מן הסבל ומן הסכנה ומן המהפכה, אולי פרט לפורים, שמהפך אולי היה בו ("ונהפוך הוא" ביטוי מהמגילה) ולא מהפכה, כי לא שיבת ציון התחייבה ממנו ורק המשך הגלות, ולא לשוא כנראה עיקר החג — בגילופין ובמסכות ותחפושת. ומה עוד ששום מסכה ותחפושת לא הועילה כלפי גויים, ומה עוד שאחד מיסודות הרביזיה בתולדות הציונות היה: חתירה לגאולה בלי מסכה, בלי תחפושת. כי אם בריש גלי, כביציאת מצרים: כן — ארץ ישראל כולה, כן — עם ישראל כולו, כן — אמונת ישראל יסוד תרבותנו, כן — מהפכה בכל אורחות החיים.

כל הטוב והמבורך במעמקי העם, כל הטוב והמבורך והחבוי במעמקי האדמה (למים וגם לגפס), וכל הטוב והמבורך בזרמי הציונות השונים ללא טעות ומשגה ופסולת והבל ושנאת חנם שבהם —

כל זה יש לצרף, לצרף בחשבון מאתימאטי, אך גם לצרף במובן השני, כמו שצוהפנים זהב מטיגים באש. בחומרה ובאהבה רבה ואמונה עמוקה.

עמיהוד ישראל

הלאומיות הערבית והישות הפלסטינית

קשיים בהגדרת הלאומיות

קשיי ההגדרה של אומה ולאומיות מאפיינים גישות רבים הסותרים לעתים את עצמם ואינם ממצים את התופעה, ככל שהגדרה כוללת יותר, הריהי בהכרח מעורפלת ומאפשרת להכיר בתהליכים טרם-לאומיים בבת-הליכים לאומיים שבעיצומם. הוא הדין ב"יישות-הפלסטינית": היא ניתנת בנקל לזיהוי לאומי בהתאם לניסוח ולמגמתיות של המנסח. המרכיבים הבלתי-רציונליים בזהויות התופעה הלאומית מרובים ביותר, באותה מידה שדפוסי התנהגותם של בני-אדם כפרטים כוללים גם תופעות אי-רציונליות ביכרות.

הלאומיות המודרנית שמצאה את ביטוייה במאה ה-19, קלחה בשני אפיקים מקבילים: היא גיוונה מהורם הליבראלי של מאצ'יני, ממחוללי התנועה הלאומית באיטליה, ומהזרם האנטי-ליבראלי, מיסודו של טרייטשקה הגרמני, בעת ובעונה אחת. כך דרכן של התנועות הלאומיות, שהן מעניקות מיסגרות אידיאיות ואידיאולוגיות גמישות ביותר, כדי לשרת יעדים שונים. האופייני לתנועה הלאומית הוא ה"קף" הגמישות והזיקה הברורה למערכת המוסדת מורכבת, היינו למדינה הריבונית.

מטעמים מתודיים רצוי לאבחן את התנועות הלאומיות הן מבחינות אידיאולוגיות והן מבחינות ארגוניות-מימסדיות. שני הקריטריונים הללו אינם בהכרח בוזזניים. אולם ברוב המקרים הצד האידיאולוגי קודם להתפתחות המימסדית.

סימני ההכר הייצוגיים ללאומיות ולאומה

הם רבים ובלתי-בלעדיים: קנה-המידה הלא-שוני (שפה משותפת) פעל כגורם חשוב בין השנים 1848—1914, והועלה על-זמני הרומנטיקה הגרמנית, אולם לכל הדעות קנה-מידה זה אינו בלעדי; בבלגיה ובשווייץ למשל, דוברים שפות שונות, בעוד שהאנגלית מהווה שפה מדוברת על-לאומים שונים. גם הערבית אינה פותרת את בעיית ה"הלאומיות-הערבית", שכן כורדים, דרוזים ומיעוטים לאומיים בלתי-ערביים אחרים נזקקים לשפה זו, שלא להזכיר כבד-היהודים מאזרחי.

הדת המשותפת כסימן הכר לאומי יוצרת בעיה סבוכה ובלתי-נפתרת, שכן-הגורם הדתי נחלש מאוד בדורות האחרונים בארצות המערב והיהודים בכלל זה. האיסלאם, הווה לרוב מנוף להפעלת תנועות פאן-מוסלמיות, שמאחוריהן הסתתרו מניעים פוליטיים חילוניים ופרגמאטיים. הדוגמאות לכך הן תורכיה העות'מאנית בפרס המאה ה-20 (פרשת המסילה התג'אזית) ו"המעגל-המוסלמי" של נאצר החילוני משנות ה-50 ואילך. יתרה מזאת, תנועה פאן-מוסלמית מובהקת כ"האחים המוסלמים" היחה, למעשה, על-לאומית מבחינת תפוצתה ומיסגרותיה. מכל מקום, בסיסה הלאומי היה קלוש, בעוד שההתעוררות הלאומית הערבית בזמן החדש נוקפת דווקא לזכותם של נוצרים בביירות ובדמשק. מפלגת התחייה הערבית (אל-בעת') — בסיסה הסורי הינו בלתי-מוסלמי מובהק. מיסדה, מישל עפלק, היה נוצרי ומנהיגיה הנוכחיים בסוריה הם עלווים.

סימן הכר מקובל אחר היא האחדות הטרי-